

Дяченко Ольга Вікторівна

студентка групи ДК-16м-1, 5 курс, спеціальність «Корекційна освіта»
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
aria_daichi@mail.ru

Бондаренко Зоя Петрівна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та корекційної освіти
Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

РОЗВИТОК УЯВИ УЧНІВ З РОЗУМОВОЮ ВІДСТАЛІСТЮ В УМОВАХ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ VIII ТИПУ

Анотація. Стаття присвячена вивченню розвитку уявлення учнів з особливими потребами в умовах загальноосвітніх навчальних закладів VIII типу, аналізу теоретичних та практичних даних, розгляду основних етапів корекції уяви учнів, особливостей навчально-пізнавальної роботи в учнівському колективі спеціальної школи. Актуальність дослідження полягає у необхідності звернення теоретиків і практиків до проблеми творчого розвитку особистості. Запропоновані рекомендації щодо розвитку та корекції уяви учнів допоміжної школи.

Ключові слова: розумова відсталість, пізнавальна діяльність, уява, розвиток, корекція, учні з особливими потребами.

Постановка проблеми. У своїй праці, В.М. Синьов зазначає, що розумова відсталість – це виразне, незворотне системне порушення пізнавальної діяльності, яке виникає внаслідок дифузного органічного пошкодження головного мозку. У цьому визначенні варто підкреслити наявність трьох ознак: 1) органічного дифузного пошкодження кори головного мозку; 2) системного порушення інтелекту; 3) виразності та незворотності цього порушення. Брак хоча б однієї з цих ознак свідчатиме про те, що ми маємо справу не з розумовою відсталістю, а з якимось іншим видом дизонтогенезу [7, с.65-66]. Виходячи із вищезазначеного, робимо висновки, що розумова відсталість – це якісні зміни усієї психіки, усієї особистості в цілому. Унаслідок цього діагнозу у дитини страждають вищі психічні функції: повільно і з великими недоліками формуються відчуття і сприймання, нестійка увага, пам'ять характеризується сповільненістю і неміцністю запам'ятовування, мовлення порушене у різних ступенях виразності. Зазвичай такі діти погано орієнтуються у просторі.

Недиференційованість, фрагментарність й інші порушення уявлень негативно впливають на розвиток пізнавальної діяльності. Уява у розумово

відсталіх дітей відрізняється поверховістю, неточністю, схематичністю. Оскільки питання щодо розвитку уяви дітей з інтелектуальною недостатністю є недостатньо вивченим, саме тому воно є досить актуальним і нині.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми.

Розвиток уяви у розумово відсталіх дітей досліджували такі вчені: Л.С. Виготський, А.А. Люблінська, Н.Н. Палагіна, О.М. Д'яченко, Ю.Ф. Лаврентьєва, Н.В. Пережигіна, І.А. Меєвдева, Г.М. Дульнєв, Л.В. Занкова, О.П. Гаврилушкіна. Оскільки уява нероздільно пов'язана з усіма пізнавальними процесами та особистістю і цей зв'язок є взаємообумовленим, вчені досліджували рівень сформованості мислення, сприймання, пам'яті та мовлення та вплив їх розвитку на уяву учнів з розумовою відсталістю. Вони зазначали, що уява формується у діяльності та є одним із засобів корекції емоцій та волі дитини.

Окреслення невирішених питань, порушених у статті. Багато аспектів зазначеної проблеми залишаються недостатньо вивченими, зокрема не вивчені особливості творчої уяви дітей з першого по четвертий класи у динаміці і в порівнянні з однолітками, які розвиваються нормально згідно з віковими та індивідуальними особливостями; не розроблені варіативні програми діагностики творчої уяви у цих дітей; не виділені рівні розвитку творчої уяви, що дозволяють простежити динаміку розвитку цього процесу від класу до класу; не подані рекомендації щодо усунення негативних сторін розвитку творчої уяви, а ряд протиріч, пов'язаних з корекцією розвитку творчої уяви таких учнів ще вимагає дозволу [4].

Уява – це психічний процес, що полягає у створенні нових образів, шляхом перероблення матеріалу сприймання та уявлення, отриманого у попередньому досвіді [2]. Унаслідок пошкодження пізнавальної діяльності у дітей з інтелектуальними особливостями цей процес порушено.

Г.М. Дульнєв та Л.В. Занков у своєму дослідженні вказують на те, що учні з особливими інтелектуальними потребами не можуть використовувати

життєвий досвід, наявні знання, мають спрощене поняття причин явищ, пояснюють їх випадковими асоціаціями, ототожнюють різні за походженням причини, але схожі за певними ознаками. Про пасивність в іграх та невміння використовувати предмети у різних функціях та застосовувати їх у ході ігрової діяльності зазначають у своєму дослідженні Л.Б. Баряєва, Н.М. Палагіна та Н.Д. Соколова [6]. Усі результати досліджень можна пояснити тим, що у дітей страждають всі види уяви. З огляду на це, у дітей не сформовані як структурний, так і операційний компоненти уяви, є труднощі у використанні образів пам'яті, сприйняття, страждає цілісність створення образів, мова не виконує своєї регулюючої функції.

Враховуючи усі особливості розвитку уяви учнів, необхідно зазначити, що спеціальна робота, яка дозволяє попередити або коригувати уяву, повинна розпочинатися ще на ранніх етапах розвитку дитини, а саме у дошкільному віці. Н.М. Палагіна зазначає, що значні можливості для розвитку уяви розумово відсталих дошкільників має ігрова діяльність. Після спеціального експериментального дослідження автор підкреслила, що за умов проведення спрямованої роботи з розвитку уяви у грі, діти починали проявляти зацікавленість завданням, отримували масу вражень, моделювали на іграшках дії власні та дорослих [6, с.288-289].

Формулювання мети і завдань статті. Метою статті є теоретичне дослідження розвитку уяви дітей з розумовою відсталістю в умовах загальноосвітніх навчальних закладів VIII типу.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Визначимо, що уява розвивається у творчих видах діяльності. Це може бути малювання, ліплення, конструювання тощо. Тому можна зробити висновки, що саме на уроках образотворчого мистецтва або на позакласних видах діяльності, такому як гурткова робота, приділяється найбільше уваги розвитку уяви учнів. Образотворча діяльність поряд з ігровою стає провідною. У дослідженнях Т.М. Головіної, І.О. Грошенкова, Н.П. Сакуліної вказано, що

©Дяченко О.В., Бондаренко З.П.

через труднощі розумово відсталих дітей у розумінні інструкцій, вони допускають помилки у виконанні завдань з образотворчої діяльності, при цьому, навіть за допомогою дорослих, їм важко знайти та виправити їх. Авторами також зазначено, що розумово відсталі учні не вміють орієнтуватися на аркуші паперу, відчують труднощі у визначенні правої та лівої сторін, верхнього, нижнього кінця паперу тощо. Дуже складними для дітей є «подвійні» завдання (наприклад, «у правому нижньому кутку» та ін.), а також розташування зображень стосовно одне одного. Було наголошено на необхідності проведення на уроках та в позакласний час оформлення дерев'яних, швацьких, картонажних виробів, декоративного та тематичного малювання, ілюстрування тощо з метою розвитку уяви розумово відсталих учнів [6]. Знижений інтерес до образотворчої діяльності негативно позначається не тільки на якійсь стороні малюнків, але і на виборі тематики, яка виявляється вкрай обмеженою. У малюнках, виконаних за бажанням самих учнів, часто відображається не те, що їм ближче і з чим вони частіше зустрічаються, а те, що вони вміють і що запозичили від своїх товаришів. Зазвичай це завчені зображення (будинок, машина, корабель, літак, квіти і т.д.), які повторюються з малюнка в малюнок з невеликими змінами і доповненнями. При цьому, як правило, в кожному малюнку повторюються одні й ті ж помилки, зберігається невідповідність між реальністю і зображенням.

Усі необхідні якості уяви (широта, довільність, стійкість, яскравість, оригінальність) виникають не спонтанно, а за умови систематичного впливу з боку дорослих. Цей вплив має збагачувати і уточнювати сприймання і уявлення дитини про навколишній світ, а не зводитися до «нав'язування» їй готових тем. Дитині потрібно допомагати знайомитися з дійсністю, щоб її зображувати, розвивати здатність оперувати образами, щоб створювати на їх основі нові. Важливо формувати у дітей пізнавальні інтереси. Якщо ж цю роботу з ними не проводити, то і уява буде значно відставати в розвитку. У результаті до початку

шкільного навчання дитина може виявитися не готовою до засвоєння навчального матеріалу, що вимагає досить сформованого рівня уяви [4].

Ураховуючи всі недоліки розвитку уяви учнів допоміжного закладу, О.П. Гаврилушкіна визначає такі напрями роботи, які сприяють корекції уяви дітей: формування потребнісно-мотиваційного плану діяльності, сенсорне виховання, виконання самостійної роботи при виконанні образотворчих завдань та розвиток мовлення. На заняттях вихователь ставить собі за мету навчити учнів виокремлювати значимі компоненти від другорядних, сприяти використанню рухових аналізаторів, використовуючи зорово-рухові модельні форми. Необхідно заохочувати навіть найменші спроби дитини до пошуку самостійних рішень, тоді вона діє активніше, сміліше, в неї немає негативної реакції на невдачу [3, с.24-27].

Завдання розвитку мовлення формулюються та вирішуються з урахуванням специфічних особливостей кожного виду діяльності (малювання, ліплення, аплікації). У кожному конкретному випадку на перший план можуть виступати завдання поповнення словника, навчання словесному звіту про зроблені дії, планування [3].

Боровик О.В. у своїй праці виділяє чотири етапи корекції уяви учнів [1]. На першому етапі метою є формування операційних навичок, які є необхідними для створення образів уяви. Дітей навчали побудові знайомих їм предметів за основними елементами (крапками, схемами, частинами предметами), тренували вміння виділяти образ предмету серед інших і відтворювати його в малюнку.

На другому етапі метою є навчання сюжетному баченню на основі наочно опорних знаків. Діти вчаться аналізувати об'єкти і ситуації: виділяти головні і другорядні ознаки, бачити зв'язок предметів за змістом, розташовувати їх в тому чи тому порядку; планувати свою діяльність, формувати попередній задум, вносити нові елементи в зображення.

На третьому етапі основна увага приділяється способам комбінування та перекомбінування предметів. Здатність включати абстрактні елементи і різні фігури у різних зображення – є одним із важливих компонентів розвитку уяви.

На четвертому етапі метою роботи стає розвиток самостійної словесної й образотворчої творчості дітей. У процесі обговорення і уточнення уявлень дітей про навколишній світ вони навчаються розуміти сутність за допомогою інтонації, опорних слів, ілюстрацій, схем і символів, а також планування, поділ на смислові частини, послідовного викладу і малювання. Особливу увагу в завданнях цього блоку повинно приділятися словесному прояву.

Дослідниця Т.М. Зотова у своїх працях зазначала, що ефективна організація естетичного виховання на заняттях з образотворчої діяльності сприяє корекції вихованців закладу VIII типу. Особливе значення має демонстрація вихователем доступних розумінню вихованців витворів: картини, скульптури, іграшки тощо [5].

Усі образи, які передаються дітьми у зображеннях, мають бути їм добре знайомими. Для збагачення образів уяви та більш змістовного їх відображення у продуктах образотворчої діяльності Н.П. Сакуліна пропонує спеціально розширювати життєвий досвід дітей з певної теми: організувати спостереження на прогулянках, розучувати пісні на музичних заняттях тощо. Тоді враження дошкільників будуть більш глибокими, а малюнки більш виразними. Особливе значення це має на початковому етапі навчання образотворчій діяльності [6, с.293].

Вихователь повинен постійно стимулювати розумову діяльність та самостійність, без яких творча діяльність дітей неможлива. Формуванню уяви також сприяє читання книг, розглядання ілюстрацій, образна характеристика предметів та явищ у процесі спостереження.

Висновки та перспектива подальшого дослідження. Отже, проблема розвитку уяви залишається мало вивченою. Успішність корекції уяви дітей з розумовою відсталістю залежить від правильності застосування методів,

поетапній роботі, адекватності видів та форм роботи на заняттях образотворчого мистецтва, індивідуальних особливостей і можливостей кожної дитини. Перспективою подальшого дослідження може бути розвиток уяви учнів середнього шкільного віку допоміжної школи з легкою розумовою відсталістю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боровик О. В. Развитие воображения. Методические рекомендации / О.В. Боровик – М. : ООО «ЦГЛ «Рон» – 2000. – 112 с.
2. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте / Л. С. Выготский. – М. : Просвещение, 1991. – 93 с.
3. Гаврилушкина О. П. Особенности формирования изобразительной деятельности умственно отсталых детей дошкольного возраста / О. П. Гаврилушкина. – М. : Просвещение, 1976. – 192 с.
4. Грошенко И. А. Изобразительная деятельность во вспомогательной школе / И.А. Грошенко. – М. : Педагогика, 1982. – 167 с.
5. Зотова Т. Н. Методика обучения изобразительной деятельности детей с проблемами в развитии : учеб.-метод. комплекс дисц. / Т.Н. Зотова. – Бийск: БПГУ им. В.М. Шукшина, 2009. – 42 с.
6. Омельченко М. С. До проблеми корекції уяви розумово відсталих дошкільників на заняттях образотворчої діяльності / М. С. Омельченко // Збірник наукових праць Кам'ян.-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка. Серія : Соціально-педагогічна. – 2013. – Вип. 23(1). – С. 287-294.
7. Синьов В. М. Психологія розумово відсталої дитини : підруч. / В. М. Синьов, М. П. Матвєєва, О. П. Хохліна. – К. : Знання, 2008. – 359 с.

Дяченко Ольга Викторовна

Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара
ДК-16м-1, 5 курс, Коррекционное образование

Бондаренко Зоя Петровна

кандидат педагогических наук, доцент кафедры педагогики и коррекционного образования
ДНУ им. Олеся Гончара

РАЗВИТИЕ ВОООБРАЖЕНИЯ УЧАЩИХСЯ С УМСТВЕННОЙ ОТСТАЛОСТЬЮ В УСЛОВИЯХ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ VIII ТИПА

Аннотация. Статья посвящена изучению развития воображения учащихся с особыми потребностями в условиях общеобразовательных учебных заведений VIII типа, анализу теоретических и практических данных, рассмотрению основных этапов коррекции воображения учащихся, особенностей учебно-познавательной работы в ученическом коллективе коррекционной школы. Актуальность исследования состоит в необходимости обращения теоретиков и практиков к проблеме творческого развития личности. Предложены рекомендации по развитию и коррекции воображения учащихся вспомогательной школы.

Ключевые слова: умственная отсталость, познавательная деятельность, воображение, развитие, коррекция, учащиеся с особыми потребностями.

Olga V. Diachenko

Oles Honchar Dnipropetrovsk National University
DK-16m-1, 5th year, Special education

Zoia P. Bondarenko

PhD in Education, Associate Professor of Department of Correctional Pedagogy and Education of
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University

**DEVELOPMENT OF IMAGINATION OF PUPILS WITH MENTAL
RETARDATION IN TERMS OF TYPE VIII OF EDUCATIONAL
INSTITUTIONS**

Annotation. The article is devoted to studying the imagination of students with special needs in terms of type VIII correctional secondary schools, theoretical and practical analysis of the data, considering the main stages of correcting students' imagination, learning and cognitive features of work in correctional school's pupils team. The relevance of the study is in need to resort theorists and practitioners to the problem of the creative development of the person. The article suggested recommendations for the development and correction of the special school students' imagination.

Key words: mental retardation, cognitive activity, imagination, development, correction, students with special needs.